

LES GUIES TELEFÒNIQUES COM A RECURS DIDÀCTIC I PER A LA INVESTIGACIÓ.

per PERE JOAN BRUNET ESTARELLAS

Consideracions generals.

Plantejar la possibilitat d'utilització de les Guies Telefòniques, de publicació anual o bianual, com a recurs o font per a la investigació pot parèixer a alguns un absurd, especialment a aquells caps closos que d'una manera massa automàtica només han rentabilitzat les seves publicacions amb fonts tradicionals com el Cens de Població, el Cadastre, etc, sense tenir en compte que no són ni absolutament perfectes en la seva elaboració ni, per tant, totalment fiables.

L'interès de les Guies Telefòniques per a segons quins nivells de investigació és realment rellevant i aquesta qüestió l'han ressaltada a la pràctica ja bastants d'autors dins àrees tan diverses com la geografia, o l'antropologia, la sociologia, la psicologia etc. Només per citar qualche treball que, per la seva elaboració hagi utilitzat Guies, recordarem aquí l'estudi etimològic de certs llinatges de Mallorca duit a terme per J. Miralles Monserrat (1976), el de C. Picornell Bauçà (1982) sobre la nova toponímia compareguda arran del turisme, l'estudi de localització funcional a la ciutat de Ponferrada de J.L. Alonso Santos (1984) o un de nostre, encara en premsa, sobre la difusió de la banca a les Balears i, especialment, a Palma.

La publicació de la Guia de telèfons, segons un dret atorgat als abonats, suposa poder disposar d'una informació escalonada al llarg del temps (en certs casos d'un centenar d'anys), d'especial importància per a la realització de treballs històrics. Convé recordar aquí que, a l'Estat Espanyol, la primera comunicació telefònica es va realitzar l'any 1877 a Barcelona, concretament entre Montjuïc i la Ciutatella. Al cap de pot temps, la connexió entre aquesta ciutat amb Girona l'allargament d'una línia que coincidia paral·lela a la via fèrria, inaugura una nova etapa de les comunicacions interurbanes.

Però si, per una part, és avantatjós poder retrocedir en el temps mitjançant l'ajuda de les Guies, per altra, el fet que sigui cada vegada més important el nombre d'abonats al servei de la CTNE permet poder disposar d'una mostra social més àmplia. També en aquest cas convé fer una referència històrica i és que la CTNE es va crear el 1924, seguint un procés de centralització dels serveis telefònics, fins aquells moments dispersos i relacionats solament amb la iniciativa d'uns pocs.

Dins un o altre període, serveis com el bancari, financer o d'assegurances, els de l'Administració Pública o els professionals liberals, entre molts d'altres, varen tenir des d'un principi especial interès a abonar-se al servei en profit dels seus propis interessos. I si a un principi foren els personatges més o manco qualificats els únics que apareixien a les Guies, l'augment del nivell de vida s'encarregarà finalment d'incorporar els grups socials de menors possibilitats econòmiques i cada vegada més diversificats.

Aquestes qüestions ens permeten descobrir les àmplies possibilitats d'anàlisi que ofereixen les Guies telefòniques a distints nivells en relació amb aspectes socio-econòmics (com a paràmetre de desenvolupament tècnic i econòmic), històrics (difusió d'aquesta tecnologia, de les distintes activitats, etc.) o locacionals (diferenciació espacial de funcions, localització urbana de les distintes activitats...) o amb aquells als quals dugui la pròpia imaginació de l'investigador.

La relació de telèfons per habitants es ve utilitzant com un indicador del nivell de consum de la població, similar al que utilitza el nombre de televisors, ràdios, diaris publicats o cotxes en circulació per mil habitants, tal com ho fan publicacions com el *Calendario Altante d'Agostini*, els estudis econòmics de l'OCDE, els anuals estadístics de l'ONU i altres.

Concretament, l'Anuario del Mercado Español de Banesto ha anat presentant, des de fa bastant d'anys (principis dels 70), l'evolució a escala estatal i internacional del nombre de telèfons per mil habitants com un indicador socio-econòmic del mercat, juntament amb una trentena de variables més. Amb estudis com aquest es tendeix a demostrar la relació existent entre els nivells d'equipament telefònic i els nivells de renda nacional, sotmesos a una forta correlació com ho demostren les següents dades de l'OCDE per a 1977:

Així i tot, del servei telefònic cal tenir en compte dos aspectes que freqüentment es confonen i que són: la consideració del telèfon com a equipament (potencial de comunicació en perspectiva d'ús) o l'ús efectiu que se'n fa (intensitat de comunicació). Una cosa és l'equipament i l'altra, molt distinta, és el moviment o flux que mou. I realment de les Guies només es pot treure informació del primer cas.

Una altra consideració que també convé fer, per tal com pot produir múltiples confusions, és la de l'existència de dos conceptes: el del telèfon i el de la línia. Aquesta diferenciació és important perquè l'existència d'un aparell o l'aparició a la Guia d'un número de telèfon pot suposar situacions molt distintes i, per tant, produir distints efectes en el sistema. El telèfon normal només admet poder fer o rebre simultàniament una cridada perquè existeix solament una línia. Però altres telèfons, quasi de la mateixa mida i fisonomia que el primer, admeten ja una sèrie de cridades al mateix temps que son distribuïdes per les línies interiors als distints supletoris. Evidentment aquest darrer sistema, conegut com centraleta, tindrà un caràcter marcadament comercial i, en funció dels interessos de l'arrendatari (la CTNE no ven el material sinó que l'arrenda), es podrà substituir per centraletes de major capacitat. Però a la Guia només apareixerà un sol número de telèfon, en aquest cas amb un asterisc (*) anteposat

com a distintiu. La localització d'aquestes particularitats damunt un pla urbà podrà servir en definitiva per caracteritzar les zones amb unes funcions comercials i productives específiques, en front de les que tenen una clara dominància residencial.

Un significat totalment distint té un altre distintiu, també anteposat al número de telèfon: la línia horitzontal. Servirà en aquest cas per localitzar aquells telèfons amb duplicitat, o sigui, els que a la Guia venen a nom de distintes persones de la mateixa família, dins l'ordre alfabètic que els correspongui. Si no es té en compte aquest aspecte, la comptabilització de telèfons pot ésser superior al real.

La Guia, a més, informa d'una sèrie d'aspectes diferencials a nivell territorial del servei telefònic. No tothom gaudeix de les mateixes condicions de comunicació i d'això n'és un exemple destacable la funció informativa que ha assumit el monopoli els darrers anys en el que s'anomena "serveis de Companyia": informació meteorològica, horària, esportiva o de notícies. Així com el procés d'automatització de la xarxa ha estat una millora tècnica iniciada primer a les grans ciutats (Madrid 1926) i a partir dels anys 60 a nivell interurbà fins estendre's per tot arreu, la CTNE només ofereix els serveis informatius abans esmentats a àrees urbanes específiques i amb tarifes relativament elevades. Basti dir que avui, a les nostres illes, aquest servei només cobreix els nuclis urbans de Palma, Maó i Eivissa.

Abans de passar a descriure les parts que componen la Guia convé fer una sèrie de referències respecte a un punt que és fonamental dins el sistema de telefonia: el número de telèfon, d'especial profit per a treballs de caràcter històric i territorial.

Realment, l'assignació d'un número de telèfon a una persona o entitat pot ser considerat com una codificació semblant a la del d.n.i. o a la d'afiliació a la Seguretat Social. S'ha de tenir en compte, malgrat tot, que la codificació numèrica dels telèfons ha estat un dels aspectes del sistema que ha sofert més canvis els darrers anys a causa de la seva forta expansió així com del procés d'automatització del servei. Ha estat precisament en el moment de substituir-se el servei manual de centraleta per l'automàtic que els números dels abonats han passat de ser correlatius a cada localitat a organitzar-se, per pròpies exigències d'operativitat dels sistema, en base a un codi territorial. A cada unitat territorial o administrativa se li han assignat uns prefixos telefònics determinats (entre províncies o internacionals) o els primers números del telèfon.

Però hem parlat abans de canvis de co-

	turisme x 1.000	telèfons x 1.000	televisors x 1.000	renda estatal en dòlars
Estats Units	505	744	571	6.860
Espanya	161	261	185	3.650
Irlanda	180	161	193	2.760
Turquia	11	28	44	1.120
Suïssa	307	657	285	9.560
Iugoslàvia	88	71	161	—

dificació i per això creim important presentar un exemple propi, de les nostres illes. El 1964 els telèfons de Palma tenien cinc dígitos o números, els de Maó quatre i tota l'illa d'Eivissa (inclosa la seva capital) seguia encara depenent del sistema manual com la resta de municipis i localitats no esmentats. Per a aquests darrers casos, no cal dir que l'enumeració a cada lloc començava al número 1 i acabava al darrer implantat. El 1973, en ple desenvolupament de la xarxa automàtica, aquesta millora s'havia implantat ja als principals nuclis urbans de les tres illes quedava constituïda la codificació telefònica de sis números i amb la diferència substancial en els primers dígitos que els de Palma començaven en 21, 22, 23, 25, 26 y 27, els d'Eivissa en 30 i 31, i els de Maó en 35 i 36. El gran desenvolupament del servei telefònic posterior a les nostres illes evidentment exigí l'ampliació dels còdis, de manera que en l'actualitat, incorporades totes les poblacions illenques al sistema automàtic, es poden reconèixer les distintes unitats territorials a partir dels dos primers números de la següent manera:

Palma - 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 40, 41, 45, 46

Reste de Mallorca - 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58.

Menorca - 36, 37, 38.

Eivissa i Formentera - 30, 32, 33, 34

A més de l'assignació d'aquests números a les grans unitats territorial, un examen detallat de les Guies descobreix la relació de cada uns d'ells amb unitats encara més petites, per exemple sectors urbans (districtes telefònics), d'especial interès per a la realització de treballs de localització a dins la ciutat.

Però convè, també en aquest cas, fer una nova apreciació d'aquest material per tal de no incórrer en errors. En realitat no existeix una total coincidència entre les distintes unitats territorials codificades telefònicament i les unitats administratives a les quals pareixen referir-se. Aquesta qüestió precisament és descoberta a la part informativa de la mateixa Guia quan diu que "el límit de la Red Automàtica Provincial no sempre coincideix amb la de la província administrativa".

Es més que evident que l'automatització de la xarxa telefònica va representar un important avanç, però també s'ha de dir que l'existència de l'antic servei mitjançant operadora (sistema manual) i la disponibilitat de Guies anteriors a aquest canvi permetia la possibilitat de dur a terme investigacions de caràcter sociològic, lligades al procés de difusió del servei als distints municipis de referència. Amb el sistema manual l'enumeració telefònica seguia un ordre d'aparició lògic. Això vol dir que amb les Guies es

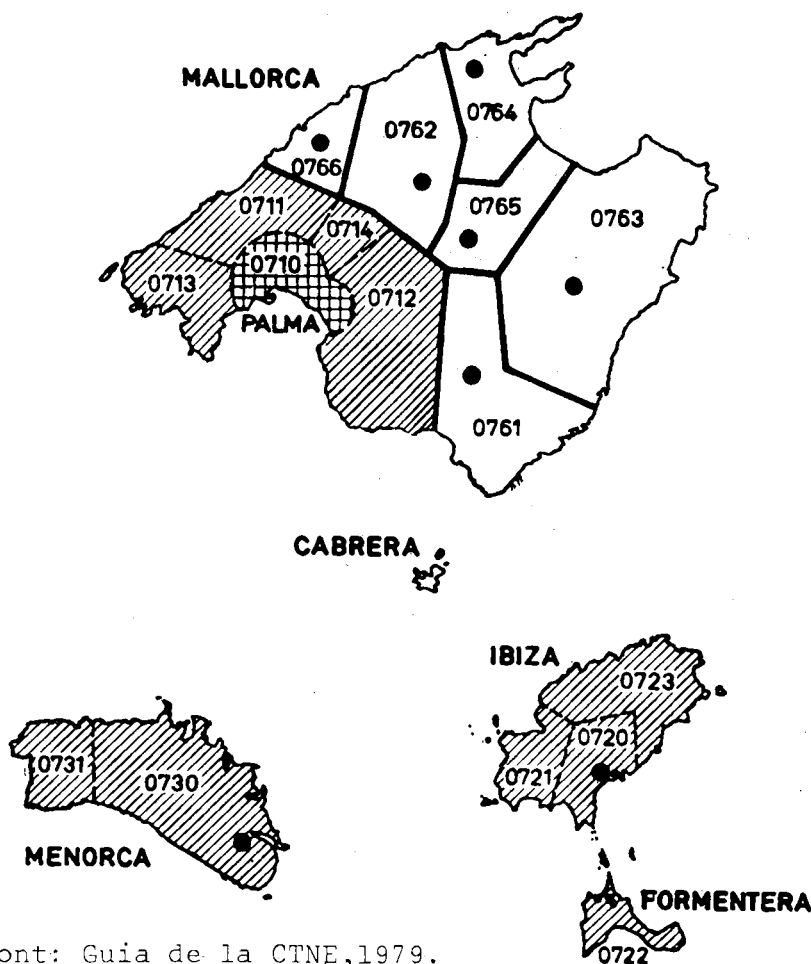
pot saber un aspecte d'allò a què fèiem menció a les primeres pàgines: les persones, entitats o grups lligats inicialment al servei fins arribar a una estandardització general del seu ús. En aquest sentit, es podia pensar en el telèfon num. 1 de qualsevol localitat, el primer a establir-se, havia de ser el de la centralita. Però, almanco en el cas mallorquí, les centralites sempre acabaven en 0 o en 5 i, a la majoria dels casos, el num. 1 és el telèfon assignat a la Casa de la Vila.

Aquestes circumstàncies ens fan pensar que l'assignació del número del telèfon podia tenir en qualque cas la funció de facilitar la seva retenció memorística, tal com succeeix a l'actualitat quan la CTNE afavoreix certs serveis i activitats assignant-los números fàcils, cap-i-cues, etc.

Una consideració final, de caràcter econòmic, ens servirà per tancar aquest capítol. Dins d'una mateixa província, la CTNE estableix tres zones o districtes telefònics i els defineix com "la parte de area territorial que agrupa centros telefónicos con franquicia interurbana entre sí".

Aquestes tres tipologies, anomenades àrees o districtes urbans, districtes perifèrics i districtes regulars, tenen cada una tarifes pròpies i, per tant, importants diferències en el preu de pas de comptador entre els distints punts. De manera que, les cridades més econòmiques són les efectuades dins un mateix districte o àrea i les més cares les realitzades entre el primer i tercer districte. La qual cosa vol dir que, pel fet d'afavorir aquesta estructura tarifària, be cridades de l'àrea urbana, es mantén una posició potenciadora de la centralitat i es beneficia la concentració ja que, a tota política locacional que s'escometi (localització industrial, serveis, etc.), les empreses hauran de valorar les distintes condicions del mercat i les despeses de manteniment. Aquesta variable d'anàlisi, juntament amb altres que valorin les distintes condicions imposades pel sistema (accessibilitat, connectivitat viària, concentració funcional, etc.), poden ésser tingudes en compte dins un programa o joc de simulació per tal de determinar llocs òptims de localització.

Illes Balears. Districtes telefònics

Font: Guia de la CTNE, 1979.

Parts de què es componen les Guies telefòniques.

Evidentment les seccions de què s'han compost les Guies telefòniques no s'han mantingut iguals al llarg del temps. De les primeres, a on apareixia solament l'abonat, la seva adreça i el seu número, s'ha passat a unes altres molt més completes i voluminoses, generalment editades en llengua castellana (només el País Basc s'edita en euskera i a Catalunya en català), en les quals apareixen les següents seccions:

- alfabètica o de pàgines blanques.
- de carrers, de pàgines blaves.
- professional o pàgines grogues.
- turística o de pàgines verdes.

La presència de l'abonat a la Guia. Pàgines blanques.

La presència de qualsevol abonat a la Guia segueix un ordre alfabètic, teòricament respectant les peculiaritats ortogràfiques de l'interessat.

Tota persona o entitat abonada al servei de la CTNE té tant el dret com l'obligació de figurar a la Guia, encara que, com hem dit a un altre lloc, es poden donar duplicitats, o sigui que un mateix número vengui a nom de distintes persones, a condició de pertànyer totes elles a una mateixa unitat familiar: fills, esposa... Això vol dir que es totalment incorrecta fer un recompte numèric dels telèfons sense tenir en compte aquesta circumstància, la qual cosa pot produir una hipervaloració de la infraestructura.

Però si el que hem dit abans no fos suficientment significatiu de la necessitat de tractar aquesta font amb cautela, podríem argumentar un altre inconvenient per a l'investigador, fruit de les mateixes condicions de contracte que sotmet la CTNE a la discrecionalitat del client. L'abonat pot disposar de diversos telèfons, amb dret, només aparèixer un sol número a les Guies, si així ho demana. D'aquesta manera, complint el deure de figurar-hi, l'abonat es beneficia d'un o d'altres telèfons, els números dels quals no es podran conèixer mitjançant les Guies, sinó tan sols donant-los a conèixer personalment l'interessat. Aqueix pareix el cas d'alguns professionals que, volent delimitar les seves hores de treball de les d'oci, adapten els aparells a aquestes funcions, sense prestar atenció a les cridades de l'un o de l'altre. En aquest cas, al contrari de l'anterior, el recompte total dels telèfons de la Guia donarà un total inferior al real.

Amb el que hem dit fins aquí, queda per descobrir un altre aspecte relacionat amb la inserció dels abonats a la Guia, el desconeixement del qual pot aventurar importants fracassos a qui la utilitzi desconeixent-

lo. Segons es pot llegir a les primeres pàgines explicatives de qualsevol Guia, la CTNE dona dret a l'abonat a fer aparèixer el seu nom de tres formes distintes:

1) Dos llinatges i inicial de nom. Elegint aquesta modalitat, nosaltres figurariem com a BRUNET ESTARELLAS, P.J.

2) Amb el primer llinatge i el nom complet. Ara BRUNET, Pere Joan.

3) Amb el segon llinatge, seguit de la inicial del nom i del primer llinatge. O sigui: ESTARELLAS, P. J., BRUNET.

La decisió de triar entre l'un o l'altre sistema està en relació a la necessitat o no de ser localitzat a les pàgines blanques de la Guia. Sigui com sigui, el cert és que l'operativitat de la Guia per acometre certs treballs específics, d'antroponímia per exemple, queda així bastant reduïda.

Pàgines blaves i verdes.

Realment les pàgines blaves només apareixen a les Guies de certes províncies. Aquesta secció, denominada també "callejero", té la característica de presentar una relació d'abonats per carrers, places o altres fites urbanes semblants. Apareix en aquest cas la fita en majúscula i, davall, el primer llinatge i inicials del nom dels abonats i els respectius números de telèfons. No hi cap dubte que allà a on poden disposar d'aquesta secció es poden dur a terme amb bastant comoditat treballs de localització a dins el teixit urbà, per tal de confirmar una estructura interna de la ciutat fragmentada socialment i econòmicament i determinar la densitat de telèfons per unitats de superfície.

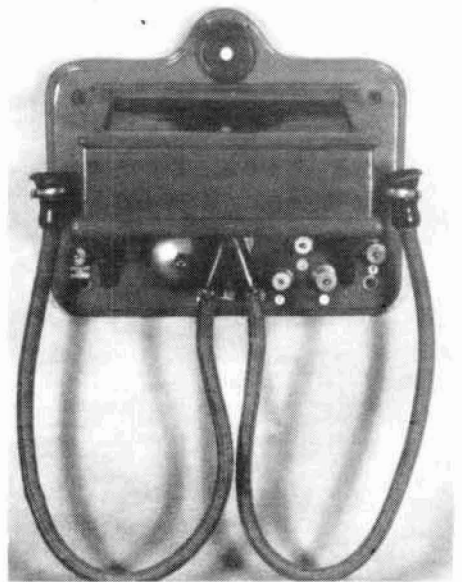
De les pàgines verdes s'ha de dir que només s'inclouen a les Guies d'aquelles províncies amb un cert desenvolupament turístic. Facilita informació en tres idiomes (castellà, francès i anglès) de les particularitats turístiques, espais de passatemps, gastronomia i tota una sèrie d'elements floklòrics que només les fan útils per al turisme de masses, sense gaire pretensions.

Pàgines grogues.

Són les que presenten les persones, entitats o grups segons la seva característica professional, d'acord amb l'inventari de què disposa la CTNE.

S'ha de tenir especialment en compte que aquesta secció de la Guia, com les altres, només inclou unes activitats determinades com són les professions liberals, els comerços i en general aquells que fan feina per compte propi, però no els empleats, ni els agricultors ni molts d'altres casos.

Excepció fetes de certs casos molt particulars, l'activitat professional al temps que apareix a les pàgines grogues ho fa també a

les blanques. Aquesta inclusió no suposa un pagament especial de l'interessat sinó que l'ús del seu telèfon es veurà gravat per unes tarifes especials i no tindrà dret a cridades gratuïtes.

La inclusió de les característiques professionals o comercials dels interessats es pot realitzar de distinta manera, segons uns logotips més o manco pretensiosos que, segons la seva mida i capacitat seductora, donaran distintes possibilitats a l'anunciant de ser localitzat, la qual cosa possibilitarà la realització de treball de sociologia de la publicitat. L'interès a ressaltar una activitat, una empresa o un comerç per damunt d'altres és una qüestió que es pot mesurar en relació al potencial econòmic o competitivitat de l'anunciant. D'aquí que el seu preu variarà enormement.

En uns pocs casos les pàgines grogues ofereixen certs problemes, per exemple en la localització de les activitats dins la ciutat. No sempre es pot diferenciar el lloc de treball del lloc de residència ni tampoc es pot saber sempre si ambdós coincideixen. Però el cas més curiós és el d'aquelles empreses o societats comercials i mercantils que s'ubiquen en llocs estratègics dins la ciutat o que ocupen una part important del teixit urbà (una illeta per exemple). En aquest cas, encara que es tracti tan sols d'una empresa o societat, quan aquesta està oberta a més d'un carrer, a la Guia hi ha la tendència a aparèixer com si es tractés d'oficines o sucursals distintes, possiblement per l'efecte que pot tenir el número com a símptoma de poder. El cas de la banca és més que significatiu: la seva guerra per ocupar els cantons de les illetes de la ciutat fa que, pel fet de tenir accés des de dos carrers, una mateixa oficina aparegui a la Guia com si es tractés de dues de distintes i amb telèfons a tal efecte distintes.

Propostes d'ús de les Guies telefòniques per a l'ensenyança mitjana.

Dos aspectes ens ha interessat a Senyalar al llarg d'aquestes pàgines respecte a les Guies telefòniques: el seu poder informatiu i les seves possibilitats didàctiques com a material d'ús a cert nivell de l'ensenyament.

Hem fet referència, a una altra part d'una sèrie de treballs investigació que han utilitzat les Guies com a font aprovisionadora de dades i, en realitat, la impressió que es treu és que encara se'n pot treure molt més profit.

Per a l'ensenyança mitjana, on la teoria a dins l'àrea de les ciències socials no sempre es veu corresposta per una aplicació pràctica de les idees i dels conceptes, les possibilitats didàctiques que ofereixen les Guies telefòniques per als ensenyants són moltes. En principi n'hi ha una que per ella mateixa ja val la pena: la de descobrir la possibilitat d'aprendre més allà del llibre de text. A més, el valor d'ús de material com aquest és múltiple perquè permet tractar temes tan variats com el geogràfic, sociològic, lingüístic, econòmic...

Un altre avantatge és el de poder disposar de múltiples exemplars, especialment

dels més recents, per la qual cosa tant es pot treballar d'una manera individual com col·lectiva sobre àrees geogràfiques i a àmbits socials amb els quals els alumnes tenen llaços d'unió i sentit d'apropiació ("la meua ciutat", "el meu barri"...).

Per a ser pràctics, nosaltres proposariem la realització dels següents treballs per alumnes de BUP i que podrien dur a altres semblants que es podrien practicar interdisciplinàriament:

— localitzar dins la ciutat oficines bancàries i d'assegurances, o d'altres activitats que es caracteritzin per la seva concentració espacial;

— seguir al llarg d'un període de temps el procés de canvi espacial de certs establiments: bancs, escoles...

— localitzar, a la ciutat, certs llinatges característics.

— cartografiar a un pla certes classes d'establiments per tal de deduir la densitat d'equipament.

— analitzar la denominació dels establiments comercials (onomàstica comercial) de les distintes zones per tal de descobrir certes condicions socio-econòmiques dels barris, etc.

Bibliografia

Alier, P. (1980).- *Telefonia*. Gran Enciclopedia Catalana, tom 14. Enciclopedia Catalana s.a. Barcelona.

Alonso Santos, J.L. (1984).- *El proceso urbano de Ponferrada*. Graficas Varona. Salamanca.

Brunet Estarellas, P.J. (en premsa).- *La banca balear i el seu procés de difusió territorial*.

Cole, J.P. / Beynon, N.J. (1978-1980).- *Iniciación a la geografía* n.ºs. 1-4. Ed. Fontanella. Barcelona.

"La Caixa" a les escoles (1981).- *Itinerari per Ciutat*.

Miralles Monserrat, J. (1976).- *Sobre l'etimologia dels llinatges Socias (Socia i Sociats) i Picornell*. Rev. Mayurqa n.º 16. Universidad de Barcelona. Facultat de Filosofia i Lletres de Palma.

Picornell Bauçà, C. (1982).- *La nova toponímia de les illes Balears. Una aportació als topònims sorgits arrel del turisme*. Butlletí de la Societat d'Onomàstica. VIIe Col.loqui. Palma.

Tamames, R. (1971).- *Estructura econòmica de España*. Guadiana de publicaciones. Madrid.

